

CABINETUL RECTORULUI

Autonomia universitară – condiție a civilizației

Andrei MARGA

Rectorul Universității Babeș-Bolyai

Proiectul de lege a educației 2010 a reușit nu numai să stârnească indignarea generală – părinți, elevi, studenți, cadre didactice, decani, rectori, responsabili politici – ci și să creeze confuzii. Prin concepția anacronică (asociată voinței vizibile de a instala controlul de partid asupra educației) și funcționărească (obsesia fiind birocrațizarea acolo unde alte țări accentuează „valoarea profesorilor”), acest proiect vrea să facă uitat felul în care se înțeleg universitățile în societățile civilizate. În intervenția de față arăt ceea ce s-a întâmplat în țara noastră cu „autonomia universitară”, pe care proiectul o anihilează (după cum alte proiecte vor să distrugă pluralismul din societatea românească actuală!), amintind, succint, istoria problemei.

După 22 decembrie 1989, Marian Papahagi a devenit secretarul de stat pentru învățământ superior în guvernul Petre Roman și a pregătit legiferarea „autonomiei universitare”, după ce **Proclamația** (1989) noii puteri consacrase termenul. Așa cum a arătat el însuși într-o comunicare tipărită (vezi volumul **Academic Freedom and University Autonomy: Two Perspectives**, CEPES UNESCO, 1995), noul demnitar a numit „o echipă universitară condusă de Andrei Marga” (p. 25), care a lucrat la proiectul „legii autonomiei universitare”.

Echipa desemnată a studiat tradiția românească interbelică, legislația diferitelor țări (Italia, Germania, Anglia, S.U.A. și altele) și reglementările internaționale (care rămân, de altfel, valabile și astăzi): **Declaration of Rights and Duties Inherent in Academic Freedom**, (Siena, 1982); **The Lima Declaration on Academic Freedom and Autonomy of Institutions of Higher Education** (1988); **The Magna Charta of European**

Universities (Bologna, 1988); **The Dar es Salaam Declaration** (1990); **The Kampala Declaration** (1990).

Ca urmare a acestei acțiuni, a fost elaborată reglementarea „autonomiei universitare” pentru țara noastră. Atunci (după cum se poate observa din textul **Autonomia universitară în România. Situația, problemele, soluțiile**, tipărit ulterior în Andrei Marga, **Explorări în actualitate**, Apostrof, Cluj, 1994, pp. 130-137) s-a asumat un concept întreg al autonomiei, preluat din documentele internaționale deja citate. Astfel, prin „autonomia universitară” se înțelegea „competența și dreptul recunoscute instituțiilor de învățământ superior de a lua și aplica decizii cu privire la administrarea internă, organizarea și desfășurarea instrucției, cercetării și activităților aferente, în deplină libertate în raportul cu statul și forțele politice și economice ale societății” (p. 130). În același context, grupul nostru a distins speciile autonomiei: „organizatorică”, „financiară”, „funcțională”, „didactică”, „științifică” și „jurisdicțională”. Este de reținut că **Legile învățământului** (1995 și reformularea din 1999) au folosit această conotație și distincția amintită, chiar dacă le-au preluat în felul lor.

Am amintit această istorie pentru a face convingătoare trei idei:

1. legislația (1995 și 1999) universitară din România a preluat ceva mai restrâns „autonomia universitară”, încât problema care se pune astăzi pentru oamenii responsabili nu este de a limita această autonomie, ci de a o lărgi în pas cu lumea civilizată;
2. proiectul de lege a educației 2010 restrânge până la desfigurare autonomia universitară și scoate țara noastră în marginea lumii civilizate;
3. astăzi ar trebui revenit la conceptul întreg sau, altfel spus, la înțelegerea nerestrictivă a autonomiei universitare.

Să explicăm ceva mai detaliat.

1.

„Autonomie” înseamnă, la propriu, „dreptul de a guverna prin legi proprii” (cum spune dicționarul **Petit Robert**), „auto-guvernare” (**Oxford Advanced Learners Dictionary**), „guvernare cu legi proprii” (Devoto Oli, **Dizionario della lingua italiana**), cum insista regretatul meu coleg. Deja Kant a arătat, de altfel, că „autonomie” este compusul lui „auto” și „nomos” – ceea ce înseamnă „să îți dai legi proprii”. Această înțelegere a autonomiei se găsește în legislațiile și în declarațiile internaționale menționate, chiar dacă unele nu insistă asupra conotației. De pildă, în **Declarația de la Lima**, se scrie: „autonomie înseamnă independența instituțiilor de învățământ superior, față de stat și

toate celelalte forțe ale societății, în a adopta decizii privind guvernarea internă, finanțele, administrarea și în a stabili politicile proprii de educație, cercetare științifică, servicii (*extension work*) și alte activități pendinte” (vezi **Academic Freedom and University Autonomy...**, p. 53). Cine observă funcționarea universităților americane, germane, engleze, australiene, mai nou chineze și multe altele, își dă seama că în sfera autonomiei universitare intră toate domeniile de decizie, inclusiv stabilirea procedurii de alegere a conducerii sau managementul resurselor umane.

S-a putut constata că în România a existat mereu o ezitare în a duce până la capăt autonomia universităților. Îmi amintesc cât a trebuit luptat atunci când, în 1997, am preluat Ministerul Educației Naționale al României și am dispus imediat patru măsuri: trecerea admiterii la studii în competența exclusivă a universităților, trecerea la sistemul euro-american al finanțării globale, desființarea vechimii drept criteriu de acces la posturi didactice, transferul studenților străini în competența completă a universităților. Astfel de pași spre lărgirea autonomiei universităților ar fi trebuit – după cum trebuie și astăzi – să fie completați de alții, și nu abandonați, cum se încearcă acum.

2.

Din păcate, astăzi societatea românească cheltuiește energii să respingă un proiect de lege a educației peticit, diletant și anacronic, promovat prin încălcarea regulilor parlamentare, de către un guvern ce vrea să restrângă drastic autonomia universitară și să ia universitățile sub control.

Nu stăruie aici asupra numeroaselor articole (incriminate deja de mulți alții, până astăzi) care nimicesc autonomia universitară existentă și fac universitățile mai dependente ca oricând după 1989 de minister, de guvern, de partidul ce guvernează. Nu insist asupra faptului că, vizibil, autorii proiectului de lege nu știu ce este autonomia universitară. Iau în atenție doar câteva articole, dintre multele de-a dreptul hilare (dacă nu ar fi triste!), și fac trei remarci.

La articolul 111 se scrie: „Ministerul Educației.....controlează modul în care universitățile își exercită autonomia universitară...”. Așadar, autonomia care se asigură este cu control! La articolul 113, care reglementează autonomia, se afirmă: „Autonomia universitară dă dreptul comunității academice universitare să-și stabilească misiunea proprie, strategia instituțională, structura, activitățile, organizarea și funcționarea proprie, gestionarea resurselor materiale și umane, cu respectarea strictă a legislației în vigoare”. Această încheiere a articolului de lege îi anulează chiar conținutul, iar articolele ulterioare blochează exercitarea de fapt a autonomiei! Mai departe, structura universității este

reglementată prin art. 121, 123, 188, organizarea și funcționarea sunt reglementate prin art. 122, 123, 140, 143, 148, 161, 189, 192, activitățile fiind reglementate prin art. 127, 138, 144, 162, iar gestionarea resurselor umane este abordată prin art. 156, 193, 194. Cu aceste articole, autonomia, invocată verbal, se estompează cu totul.

A doua remarcă este aceea că, în conformitate cu proiectul de lege, Senatul universității este implicat în luarea deciziilor numai cu titlu consultativ, chiar și în probleme care țin de autonomia universitară. De exemplu, conform articolului 115 (b), „rectorul se revocă prin Ordin al Ministrului cu consultarea Senatului”, sau articolului 122 (3), guvernul „poate să înființeze și să finanțeze cu consultarea Senatului universitar.....un program de studiu”, și altele.

În sfârșit, ca a treia remarcă, ministerul vrea să controleze universitățile, în loc să se ocupe de ceea ce trebuie. În articolul 192, de pildă, se spune că „Senatul este garantul autonomiei universitare”. Așadar, ministerul își declină calitatea de garant al autonomiei universitare, delegând Senatului această calitate, care oricum, prin acest proiect de lege, are atribuții limitate! Articolul 196 afirmă: „Ministerul elaborează reglementările de organizare și funcționare a sistemului de învățământ superior”. Este evident faptul că în acest proiect de lege nu se face distincție între instituții și sistem și că ministerul vrea să se substituie comunității academice, în loc să se ocupe de sistem. Or, un minister care vrea să se ocupe atât de ceea ce intră în autonomia comunităților academice, cât și de sistem, sfârșește prin a le bloca pe toate, precum în zilele noastre.

3.

Discuția din țară asupra proiectului legii educației 2010 s-a concentrat asupra a două puncte: alegerea rectorului și pensionarea forțată a profesorilor universitari de vârf. Este de spus, de la început, că o astfel de discuție este inutilă și nu se poartă într-o țară civilizată, în care nici un partid nu încearcă să își adjudece și să controleze universitățile.

Este destul să spun că la Harvard regulile de alegere a președintelui universității (rector în limbajul european) sunt mai vechi decât **Constituția S.U.A.** (vezi Richard Bradley, **Harvard Rules...**, Harper Collins Publishers, 2005), că în Germania sunt multe reglementări privindu-i pe cei care sunt în serviciul public (precum profesorii universitari), dar rectoratele pot decide folosirea personalităților de vârf. Se pot aduce multe alte exemple. Nu întâmplător, legislația din România – cu excepția măsurilor luate de dictaturi, sub Carol II, în 1948 și sub Ceaușescu – a lăsat aceste probleme în seama autonomiei universitare. În plus, Canada și S.U.A, de pildă, au legi contra discriminării pe criterii de vârstă, iar Uniunea Europeană recomandă folosirea personalului de înaltă calificare din

universității, regândind limita de vârstă. De altfel, și în România, peste 70% din producția științifică și din proiectele europene sunt realizate de cei pe care proiectul legii 2010 vrea să-i înlăture!

Dincolo de orice considerent, atât procedura prin care se alege conducerea departamentelor, facultăților și universităților cât și folosirea personalului de înaltă calificare sunt parte a autonomiei universitare. Desigur că se poate recurge la externalizarea alegerii liderilor academici – în ceea ce mă privește, am apărut și apăr externalizarea – dar procedura externalizării (care nu are nimic de-a face cu simulacrul din proiectul legii educației 2010 în cauză!) este parte a autonomiei universitare și se stabilește, așadar, de universitate. Externalizarea nu este ceva impus de altcineva (nici măcar de stat!) decât de universitatea însăși! Să privim în jur, la practicile autonomiei nerestrânse, din universitățile lumii și putem înțelege acest fapt. În orice caz, nici stabilirea conducerilor academice și nici managementul resurselor umane nu au nevoie de articole speciale în corpul legii generale a educației.

Este un aspect de constituționalitate și de sincronizare cu practicile societăților civilizate să se asume, la propriu – nu doar verbal, precum în acest proiect nefericit de lege – autonomia universitară. Răspunderea publică a universităților – care nu începe nicidecum cu proiectul în cauză, cum se sugerează demagogic – nu se poate exercita decât pe fondul autonomiei universitare înțeleasă matur. Se știe prea bine, dintr-o experiență universală, că numai în condiții de autonomie deplină, răspunderea publică este completă, după cum nu este responsabilitate unde nu este libertate de decizie. Desigur că „autonomia universitară” nu este ceva simplu (folosirea ei presupunând viziune, competență managerială, spirit antreprenorial, capacitate de a avea consens, preocupare de integrare a diversității etc.), dar rămâne o valoare indispensabilă a lumii civilizate.

Așa stând lucrurile, o lege a educației, care vrea să fie sincronă cu lumea civilizată și cu practicile contemporane, nu are de reglementat cum se desemnează șeful de catedră, decanul, rectorul sau ce se face cu profesorii universitari de performanță. Ea are de consacrat autonomia universitară în înțeles deplin și, astfel, de racordat, pe această cale, universitățile din România la ceea ce fac țările civilizate, prin recunoașterea până la capăt a autonomiei universitare și prin elaborarea de mecanisme ale răspunderii pentru performanțe. Iar dacă, totuși, nu se poate face un pas înainte în raport cu legislația care este la această oră, se face bine lăsând lucrurile cum sunt, în loc să fie stricate de-a binelea.